
„(NE)UMÍŠ POZDRAVIT?“

ZDVOŘILOSTNÍ STRATEGIE V ČEŠTINĚ A ANGLIČTINĚ V KORPUSU *INTERCORP*

EVA NOVÁKOVÁ

“CAN(T) YOU SAY HELLO?”

CZECH AND ENGLISH POLITENESS STRATEGIES IN *INTERCORP*

The paper discusses the results of a functional contrastive analysis focusing on the most common greetings in Czech and their English equivalents in the parallel corpus *InterCorp*. It contrasts forms and functions of polite expressions, examines potential cross-linguistic pragmatic shifts, and ponders on usability of corpus data in the research in politeness.

Keywords: politeness; greetings; parallel corpus; pragmatic shifts; contrastive functional analysis

Zdvořilost je typem (nejen) jazykového jednání, prostřednictvím kterého komunikanti navazují a udržují takové interpersonální vztahy, jež mají zajistit hladký průběh komunikačního procesu a dosažení kýženeho komunikačního cíle. Ačkoli bývají zdvořilostní strategie do velké míry konvencionalizovány a některé komunikační výměny mají spíš charakter rutiny než strategicky naplánovaného komunikačního aktu (Hirschová 2013; Leech 2014), představuje zdvořilost dynamický jev, kde jsou vzájemné postoje adresáta a mluvčího, jakožto i naplňování jejich komunikačních potřeb předmětem neustálého vyjednávání (Kasper 2009; Nekula 2017) a snahou získat převahu, obhájit si sociální status a neztratit vlastní tvář (Brown – Levinson 1987; Leech 2014). Do zdvořilostních strategií zapojují komunikanti široký repertoár jazykových prostředků, z nichž mnohé dosahují vysoké-

ho stupně pragmatikalizace, a přispívají tak ke zdárnému průběhu i ekonomičnosti mluvního aktu.

Přestože zdvořilost chápeme jako univerzálii vlastní všem jazykovým společenstvím (Lakoff 1973; Hirschová 2013; Hatim – Mason 2005), samotné výrazové formy v podobě oslovení, pozdravu, prosby, poděkování a dalších zdvořilostních formulí jsou jazykově i kulturně specifické. V interlingvální komunikaci, tj. při výuce cizího jazyka nebo překládání, pak může neadekvátní výběr zdvořilostního jazykového prostředku omezit či narušit interpersonální vztahy mluvčího a adresáta, a tudíž ohrozit úspěšnost komunikační výměny – příkladem budiž volba mezi vykáním a tykáním při tlumočení z jazyka, který gramaticky tyto formy nerozlišuje. I v situacích, kde pro zdvořilostní obrat z jednoho jazyka zdánlivě existuje v jazyce druhém přímý lexikální protějšek, nemusí být volba ekvivalentu po každé přímočará: například pro český pozdrav *ahoj* nabízí korpus *InterCorp* ve dvojazyčném rozhraní *Treq* hned 8 možných ekvivalentních jednotek v angličtině (viz obrázek 1). Při vyhodnocování, zda je ta, či ona forma v cílovém jazyce použita adekvátně – tedy zda dle translatologické terminologie splňuje požadavky na *funkční* ekvivalenci (House 2001; Munday 2008; Malmkjær – Windle 2011; Baker 2018) –, je nezbytné pečlivě zvažovat kontextové parametry nejen na úrovni jedné výpovědi, ale i s přihlédnutím k příslušnému funkčnímu stylu, žánru, textovému útvaru, typu média/komunikačního kanálu, a v neposlední řadě právě ke vztahům mezi účastníky komunikace.

Následující příspěvek se zabývá anglickými ekvivalenty českých zdvořilostních obrátů v mluvních aktech pozdravu a rozloučení. Analýza se opírá o jazyková data z paralelního korpusu *InterCorp* (Rosen – Vavřín – Zasina 2022) a vybrané zdvořilostní jevy zkoumá ve dvou typech textů, beletrii a filmových titulcích, u nichž lze předpokládat, že v dialogích imitují reálné komunikační situace i různé druhy interpersonálních vazeb mezi komunikanty. Přehled ekvivalentů pro každý zdvořilostní výraz (*ahoj*, *dobrý den*, *nashledanou* atd.) byl vygenerován v rozhraní *Treq* ve formátu frekvenčního seznamu a nejčastěji

používané protějšky následně podrobněji analyzovány na úrovni celé konkordance v aplikaci *KonText*. Cílem analýzy je jednak vymezit kontextové parametry a vnitro- i vnětextové jevy, které ovlivňují distribuci ekvivalentů, jednak otestovat výhody a limity paralelního korpusu coby nástroje pro analýzu pragmatických aspektů komunikace.

1 POZDRAV JAKO MLUVNÍ AKT

Pozdrav je jedním ze základních nástrojů řečové etikety, kterým mluvčí projevuje tzv. pozitivní zdvořilost – potvrzuje svůj vztah k adresátovi tím, že vyjadřuje respekt k jeho pozitivní tváři, tj. potřebě být kladně vnímán, přijímán a oceňován (Hirschová 2013: 173; Brown – Levinson 1987: 61). Tento typ mluvního aktu se tedy vyznačuje konviviálním charakterem, kdy zůstává ilokuční síla výpovědi v souladu se sociálními cíli komunikantů: mluvčí a adresát si dávají najevo, že vyznávají podobný systém hodnot a ztotožňují se s ním (Leech 2014: 89; Nekula 2017). Zároveň pozdrav slouží jako důležitý opěrný bod ve struktuře dialogu, neboť vymezuje začátek a konec jazykové interakce¹ a plní tak fatickou komunikační funkci (Hoffmannová 2017). Tentýž mluvní akt lze nicméně interpretovat i z opačné perspektivy, tj. jako ohrožení adresátovy tváře: s úvodním pozdravem mluvčí vstupuje „na cizí území“, kde nemusí být vítán, podobně loučení může ukazovat na neochotu komunikanta dál v konverzaci pokračovat apod. Proto někdy komunikanti volí pro „záchranu“ tváře méně konvenční výrazy, např. anglické *see you (soon)* – dosl. „uvidíme se“ – dokládající, že komunikační výměna byla příjemná a může napříště pokračovat (Leech 2014: 213).

Obecně však vzhledem k rutinní a vysoce ustrnulé povaze pozdravů vyvstává otázka, zda tyto výrazy skutečně implikují zdvořilost, nebo

1 Toto tvrzení neplatí absolutně, protože mnohé dialogy, zejm. spontánní konverzace, mohou obsahovat bezpočet „falešných“ konců, kdy komunikanti sice použijí zdvořilostní formalky rozloučení, ovšem pak projeví ochotu nebo přání v rozhovoru pokračovat (... a počkej, to jsem ti chtěl ještě říct), ventilují své emoce (*mám tě rád*), slibují si budoucí kontakt (*budu se těšit*) apod. (srov. např. Watts 2003).

jsou spíš stereotypními, a tudíž významově vyprázdněnými obraty bez větší komunikační hodnoty (Watts 2003; Hirschová 2013: 173). Leech dokonce běžné formy pozdravu ztotožňuje s diskurzními částicemi (discourse markers), které komunikanti v dialogu sice automaticky očekávají, ale nepřipisují jim větší důležitost; na druhou stranu ovšem připouští, že opomenutí nebo ignorování pozdravu snadno vyvolává pocit odcizení, a prohloubením propasti mezi mluvčím a adresátem může vyústit v nesoulad, potažmo konflikt nebo agresi (Leech 2014: 213–214). V souvislosti s vyprázdněností zdvořilostních funkcí coby projevem pragmatikalizace (Watts 2003: 177–179) upozorňuje Hirschová (2013: 177) na důležitost mimojazykových faktorů, které poskytují vodítka pro adekvátní interpretaci pozdravu – gesta, intonace, hlasitosti projevu aj. Tyto proměnné nabývají na důležitosti při realizaci dialogů v multimodálních textech, a jsou tudíž klíčové pro volbu překladatelských strategií u filmových titulků (viz dále).

2 POZDRAVY V „PARALELNĚ ZDVOŘILÉM“ KORPUSU

Do kontrastivní analýzy v korpusu *InterCorp* byly zahrnuty čtyři typy podzravů v češtině: *ahoj* (ve funkci vítání i loučení), *dobrý den*, *na shledanou* (a jeho příznaková varianta *nashle*) a formulka *mějte se*, která kromě fatické funkce explicituje pozitivní postoj mluvčího (viz oddíl 2.3.1). Kvalitativní hodnocení nejfrekventovanějších protějšků v angličtině se pak týkalo vždy prvních 100 výskytů daného ekvivalentu ve dvou typech textů: beletrii (zde označeno zkratkou FICT, fiction) a filmových titulcích (SUB, subtitles). Funkční analýza sleduje kromě zmiňovaných kontextových parametrů, které přispívají k interpretaci užitých zdvořilostních mechanismů, také použité překladatelské strategie a potenciální posuny mezi výchozím jazykem (zde češtinou) a jazykem cílovým (angličtinou).⁽²⁾

2 Pojmy *výchozí* a *cílový* jazyk zde nelze zaměňovat za jazyk originálu a překladu. Korpusová data obsahují texty překládané v obou směrech, případně i takové paralelní texty, kde je originál (např. švédština u románu *Muži, kteří nenávidí ženy*) zarovnan vůči více překlada-

2.1 AHOJ

Zdvořilostní výraz *ahoj* je v češtině bezpříznakovou formou pozdravu v neformální komunikaci, kde mezi mluvčím a adresátem panují symetrické sociální vztahy, tj. komunikanti se vzájemně znají, jsou přátelé, členové rodiny, blízcí kolegové v práci, spolužáci (v korpusu tuto sociální roli hojně zastupují např. žáci bradavické školy v *Harrym Potterovi* J. K. Rowlingové) apod.

▲ Frekvence ▼	▲ Procenta ▼	▲ Čeština ▼	▲ Angličtina ▼
9645	30.6	ahoj	hi
6303	20.0	ahoj	hey
6302	20.0	ahoj	hello
2738	8.7	ahoj	Hi
1734	5.5	ahoj	Bye
1107	3.5	ahoj	bye
574	1.8	ahoj	Hey
308	1.0	ahoj	see
198	0.6	ahoj	goodbye
193	0.6	ahoj	bye-bye
148	0.5	ahoj	Hiya
124	0.4	ahoj	Hello

Obrázek 1: Ekvivalenty lemmatu *ahoj* v rozhraní *Treq* (kolekce 7, čeština > angličtina)

Pozdrav *ahoj* může rámovat začátek i konec komunikace, z čehož vyplývá variabilnost ekvivalentů nalezených v korpusu (obrázek 1). Pro potřeby další analýzy je tedy nutné tyto protějšky třídit manuálně stejně jako lexikální ekvivalenty, u kterých korpusové rozhraní nerozlišuje malá a velká písmena a dělí je do dvou zdánlivě různých skupin (*Hello/hello*).

dům – češtině, angličtině atd. V korpusové analýze se pak má za to, že paralelní texty vždy považujeme za potenciálně ekvivalentní, tj. naplňující parametry funkční ekvivalence mezi dvěma jazyky, kdy je výběr jazykových forem přizpůsoben typu textu, jeho žánrovému zařazení, a zejm. komunikační funkci (Gast – Levshina 2014; House 2001).

2.1.1 *Ahoj* > *hi*

Uvítací formule *hi* je nejčastějším typem pozdravu v americké angličtině a Leech (2014: 213) jí připisuje povahu stereotypní diskurzvní částice s nízkou komunikační hodnotou. Korpusová metadata neobsahují informace o tom, k jaké regionální varietě angličtiny zdrojové texty náleží, ale převaha výskytů v žánru titulků naznačuje, že z velké části zachycuje komunikační jevy v dialogích právě amerických filmů a seriálů.⁽³⁾

	Filtr	text.type	Freq	i.p.m.
1	p/n	subtitles	11 342	164,31
2	p/n	fiction	172	1,36

Tabulka 1: Frekvenční distribuce ekvivalentů *ahoj* > *hi*⁽⁴⁾

V beletrii (FICT) se *ahoj* > *hi* typicky pojí se situacemi, kde už komunikanti nemusejí strategicky budovat nebo pěstovat vzájemné vztahy (př. 1). Př. (2) dokonce explicitně zmiňuje kontext *jalových* večírků, na kterých se spolupracovníci scházejí spíš z povinnosti, podobně př. (3) implikuje odcizenou doménu podsvětí, kde hackerka Lisbeth hovoří se svým komplicem jen proto, aby od něj získala informace, nikoli aby udržovala přátelské kontakty. Jeho reakce *prima, že se taky ukážeš* sice respektuje Lisbethinu negativní tvář (tj. touhu svobodně jednat a nenechat se k ničemu nutit), ale je míněna spíš ironicky, jak naznačuje nepřiliš empatická hyperbola *myslel jsem, že jsi mrtvá*.

3 Kromě oficiálně distribuovaných titulků obsahuje *InterCorp* data z titulkové databáze *Open Subtitles* (opensubtitles.org) shromažďující amatérské překlady a v těchto případech někdy neudává, z kterého konkrétního díla jsou data převzata. Autorčin odhad vychází z všeobecné popularity amerických krimiseriálů, sitcomů aj. na českých televizních kanálech i internetových úložištích.

4 Frekvence výskytu zde nerozlišuje mezi velkými a malými písmeny, tj. započítáno je *Hi* i *hi*.

(1) „ Ahoj , Willie, jak jste se měli?“	“ Hi , Willie, how’d it go?”
[Blatty_Exorcista]FICT
(2) „No, na těch <i>jalových večírcích</i> pro zástupce médií jsme si párkrát řekly ahoj .“	“Just to say hi at <i>superficial media parties</i> .“
[Mitchell_Atlas mraků]FICT
(3) „Máš pro mě nějaký kšeft?“ zeptala se ho bez zbytečných zdvořilostních frází. „ Ahoj . Prima, že se taky ukážeš. <i>Myslel jsem, že jsi mrtvá nebo něco podobného</i> .“	“Have you got a job for me?” she asked without any greeting. “ Hi . Great to see you. <i>I thought you died or something</i> .“
[Larsson_Muži, kteří nenávidí ženy] FICT

Svébytný posun od inter-personálních vztahů nalezneme v př. (4), kde adresáta oslovuje neživotný počítač. *Ahoj* doprovází v češtině tykání, jehož ilokuční funkci v angličtině částečně kompenzuje výraz *there*, zde s pragmatickou rolí neformální kontaktní částice. Z limitovaného kontextu konkordance nevyplývá, zda má *ahoj* počítači dodat image vstřícné entity s humanoidními vlastnostmi, nebo spíš navodit tíživou atmosféru civilizace, kde technika člověka být shovívavě, ale autoritářsky ovládá:

(4) „ Ahoj ,“ ozval se asi po minutě této činnosti počítač. „Zaznamenal jsi tři body.“	“ Hi there ,“ said the computer brightly after a minute of this, “you have scored three points.”
[Adams_Život, vesmír a vůbec]FICT |
|---|--|

Př. (5) pak ilustruje interkulturní odlišnosti mezi českou a anglofonní tradicí v oblasti služeb. Zatímco v českém obchodě očekáváme u vztahu prodavač–zákazník vykání, s ním související pozdrav *Dobrý den* a většinou i zachování jisté anonymity, v anglickém textu pokladník vítá zákazníky visačkou s *ahoj* doprovázeným familiárně křestním jménem. V očích českého čtenáře doslovný překlad na jedné straně vytváří dojem přátelského, klientsky přívětivého prostředí, ale zároveň se prodavačka dostává vůči zákazníkovi do podřazené pozice a akcentuje se její „služebnická“ úloha, která není pro cílovou kulturu příliš typická (srov. více distancované *Dobrý den, jak vám mohu pomoci*). Doslovnost nicméně nelze označit za čistě neadekvátní překladatelský postup, protože zachování zcizujícího prvku mohlo být záměrem překladatele,

který v nedostatečném makrokontextu není možné identifikovat. V mikrokontextu konkordance naopak upoutá kontrast *hi* s vysokou mírou zdvořilosti, kterou jako mluvčí uplatňuje Kim: jelikož přichází s méně obvyklým požadavkem, který nezapadá do běžného interakčního rámce v prostředí obchodu, eventuální ohrožení prodavaččiny tváře zmírňuje v obou jazykových verzích omluvou *promiňte* a použitím kondicionálu:

(5) Všimlo si ho děvče u jedné z pokladen, které měla na jmenovce napsáno AHOJ, JÁ JSEM DEBBIE. „<i>Promiňte, prosím</i>,“ oslovil ji co nejkřivěji. „<i>Rád bych mluvil se zdejšíím panem vedoucím</i>.“	He got the attention of one of the cash-register girls whose name tag said: HI, I'M DEBBIE. “<i>Excuse me</i>,“ Kim said, forcing himself to sound calm even though it was apparent he was not. “<i>I'd like to speak to the manager</i>.“ [Cook_Toxin]FICT

Většina výskytů podzpravy *ahoj* > *hi* je zahrnuta v textovém typu titulků (tabulka 1). Tento nepoměr je kromě charakteristických znaků žánru – velké množství dialogů a vysoká míra interakce postav ve filmech a seriálech – ovlivněn velikostí korpusu (dle metadat dostupných přímo v aplikaci *KonText* čítá titulkový subkorpus v porovnání s beletrií téměř dvojnásobek slov, tj. 66 : 35 mil.), takže z frekvence výskytů nelze vyvozovat, že by *hi* byl žánrově specifický projev zdvořilosti.

☐	_SUBTITLES	Ahoj .	_SUBTITLES	Hi .
☐	_SUBTITLES	- Ahoj !	_SUBTITLES	- Hi . - Guess what ?
☐	_SUBTITLES	Ahoj .	_SUBTITLES	Hi .
☐	_SUBTITLES	Ahoj .	_SUBTITLES	Hi .
☐	_SUBTITLES	Ahoj .	_SUBTITLES	Hi .
☐	_SUBTITLES	Ahoj .	_SUBTITLES	Hi .
☐	_SUBTITLES	- Ahoj .	_SUBTITLES	- Hi !
☐	_SUBTITLES	- Ahoj .	_SUBTITLES	- Hi !
☐	_SUBTITLES	- Ahoj !	_SUBTITLES	- Hi .
☐	_SUBTITLES	- Ahoj .	_SUBTITLES	- Hi .
☐	_SUBTITLES	- Ahoj .	_SUBTITLES	- Hi .
☐	_SUBTITLES	- Ahoj .	_SUBTITLES	- Hi .
☐	_SUBTITLES	- Ahoj !	_SUBTITLES	- Hi !
☐	_SUBTITLES	- Ahoj .	_SUBTITLES	- Hi .
☐	_SUBTITLES	Ahoj .	_SUBTITLES	Oh , hi .
☐	_SUBTITLES	Ahoj , Carol .	_SUBTITLES	Hi , Carol .

Obrázek 2: Konkordance *ahoj* > *hi* v subkorpusu titulků (*KonText*)

Struktura *InterCorpu* ovlivňuje i některé aspekty kontrastivní analýzy. V případě jednořádkových titulků je každý titulek v základním rozhraní zarovnan jako samostatná konkordance (obrázek 2), a širší kontext je tudíž možné získat až rozkliknutím jednotlivých výskytů. Jelikož ovšem filmy coby multimodální texty zprostředkovávají informace skrze několik komunikačních kanálů najednou (Zabalbaescoa 2008) – akusticky verbální (mluvené dialogy), vizuálně-verbální (text v obraze včetně titulků), akustické (zvuky, doprovodná hudba) a čistě vizuální (obraz jako takový, ale také gesta a mimika postav) –, absence některých z nich často znemožňuje repliky interpretovat:

(6) Pusťte mě! – Uklidni se. – Znáte tohle? – To je moje peněženka. To se stává každou chvíli. Cenné věci raději noste tady... Ne! Otevřete dveře! Zastavte vlak! Ahoj. Druhé kolo. Nebudete mi věřit, ale Brownovy peníze jsou v tahu.	<p>Does this look familiar? – That's my wallet. I see this all the time. The best place to keep your valuables is right here... No! Open the door! Stop the train! Hi. Round two. I know you won't believe this.
[Money Train]SUB</p>
(7) Ahoj. Jak se máte? <i>Pamatujete si mě?</i> Jo. Od kostek. Správně. Od kostek. <i>A ty jsi ten velký se šťastnejma kostkama, vid'?</i>	Hi. How are you? Remember me? Yeah. From the crap table. That's right. From the crap table. And you're the big guy with the lucky dice, aren't you? [Kingpin]SUB

Z konkordance v př. (6) lze sice určit střídání replik, ale nikoli už logiku a ukotvení probíhajícího děje, povahu interpersonálních vztahů, nebo dokonce střih mezi scénami (české *ahoj* by zde mohlo být i rozloučením, nicméně ekvivalent *hi* svědčí o uvítací funkci). U př. (7) signály pro změnu replik chybí úplně a nejasný zůstává i status komunikantů s výjimkou určité asymetrie dané jednostranným tykáním.

Přestože se *hi* objevuje typicky v komunikaci přátelské nebo kolegiální, některé kontexty mohou být pro českého mluvčího neobvyklé. Př. (8) ilustruje komunitního ducha sousedské kultury, kde je i v mikrokontextu a navzdory prvotnímu „vyknutí“ patrná snaha navázat co nejotevřenější a přátelsky naladěné vztahy; obdobná je situace v americkém filmu *Henry Poole Is Here*, kde se přijde představit hispánská sousedka s jídlem na uvítanou. Ještě překvapivěji působí

hi od moderátora soutěže oslovujícího publikum, sestřičky, která telefonuje pacientovi z ordinace, nebo jako pozdrav rodičů na adresu učitelky jejich dětí – tyto výskyty ovšem odpovídají neutrální, bezpříznakové charakteristice *hi* (Leech 2014: 213), a pro (anglo)americkou společnost jsou tudíž přijatelné. Otázkou je pak volba překladatelské strategie pro cílovou kulturu českou, kde může být *ahoj* v daných situacích chápáno jako projev neúcty, potažmo verbální agrese.

(8) Vítáme nové sousedy. – Monika, moje žena. – Kde <i>máte</i> manželku? – Přijde <i>tvá</i> žena?? A... Ano... Právě přichází. To je Sven, můj manžel. – <i>Ahoj</i>, jmenuji se Sven. – Vítáme vás.	Monica's my wife. – And where's the little woman? – Won't your wife be coming? Yes... Well... Here he comes. This is Sven, my husband. – <i>Hi</i>, I'm Sven. – Welcome to the neighbourhood. [Patrik 1,5] SUB

2.1.2 *Ahoj* > *hello*

	Filtr	text.type	Freq	i.p.m.
1	p/n	subtitles	7 281	105,48
2	p/n	fiction	286	2,26
3	p/n	other	11	4,84
3	p/n	journalism – commentaries	2	0,28

Tabulka 2: Frekvenční distribuce ekvivalentů *ahoj* > *hello*

Zatímco anglické *hi* se v korpusu váže k neformálním situacím a až na výjimky symetrickým vztahům komunikantů, u pozdravu *hello* lze vypořádat širší rozmezí sociálních rolí a jejich ztvárňování. V komunikaci uvnitř rodiny nebo mezi přáteli a partnery v textových typech FICT i SUB jej často doprovází křestní jméno či familiární oslovení *zlato*, *lásko*, *drahoušku*, *taťko*, svědčící o kladném poměru mluvčího k adresátovi. V beletrii směřuje *hello* nejen na lidské komunikační partnery, ale také na další adresáty: s obratem *hello boy* („ahoj, hochu“) poplácává hrdinka koně v ohradě, podobně zdraví

hvězdy na obloze žena stojící večer před svým domem nebo malá dívka z Vieweghova románu moře na dovolené. *Hello* v kombinaci s českým tykáním je typické pro žánr sci-fi a fantasy, kde podobně jako u *hi* dominují romány Douglase Adamse.

(9) Neuměl jsem mluvit s <i>lidma</i>, nedokázal jsem <i>nikomu</i> říct ani <i>ahoj</i>! Na dlouhou dobu jsem se stáhnul do sebe.	I didn't know how to talk to <i>anybody</i>, I didn't know how to say <i>hello</i> to <i>anybody</i>. I withdrew for a long time. [Roth_lidska_skvrna]FICT
(10) Dělníci z odpolední směny se šourali do skladišť a dělníci z ranní směny se vlekli domů, shrbení, hladoví a jejich obličeje pod přílbami připomínaly lebky. „<i>Ahoj</i>,” švitořil Werner, „<i>dobré odpoledne</i>,” ale horníci většínou neodpověděli a belhali se dál.	“<i>Hello</i>,” Werner will chirp, “<i>good afternoon</i>,” but the miners usually hobble past without replying, perhaps without even seeing him. [Doerr_ jsou světla, která nevidíme] FICT

Na bezpříznakovou povahu *hello* ukazuje př. (9), podle kterého může podzrav cílit na jakéhokoli adresáta (*mluvit s lidma*). Nejednoznačné je ovšem *hello* u př. (10), kde jej uvnitř jedné repliky doprovází zdvořilejší a asymetrické *good afternoon* („dobré odpoledne“); neobvyklá kombinace by naznačovala, že mluvčí Werner je služebně výše postavenou osobou než dělníci, které oslovuje, neformálností se nicméně snaží ztotožnit s jejich sociální rolí a zapadnout do kolektivu. Bez dalšího kontextu ovšem zůstává interpretace *ahoj* jen v rovině domněnky.

O něco lépe je situačně ukotvený př. (11): respektovaný venkovský lékař zdraví dospělé muže, ale vzhledem ke svému statusu (a pravděpodobnému faktu, že je pomáhal přivádět na svět a zná důvěrně jejich zdravotní stav) se na ně obrací jako na *chlapce*. Obdobná komunikační strategie je zjevná i v překladech české beletrie, např. malou vypravěčku *Hrdého Budžese* zdraví dospělí systematicky *ahoj Helenko* („Hello, Helenka“); v opačném poměru jsou naopak bradavičtí studenti (*Harry Potter*) vůči klíčníku Hagridovi, kterému tykají a oslovují jej podomácku *ahoj*.

- (11) *Doktor Jannis vzhledl a oba muži sňali klobouky. „Ahoj, chlapci,“ pozdravil je doktor. Stamatis přešlápl a jako u zpovědi pravil: „Iatre, rozhodli jsme se, že se sebereme a půjdeme postřílet pár Němců.“* *Dr Iannis looked up, and both men removed their hats. “Hello boys,” said the doctor. Stamatis shifted on his feet and said, as though it were a confession, “Iatre, we have decided to go out and shoot some Germans.”* [bernieres_mandolina]FICT
- (12) *To je můj velmi dobrý přítel pan Gump. Pozdravíš se s ním? – Ahoj, pane Gumpe. – Ahoj.* *This is my very good friend Mr Gump. Can you say hi? – Hello, Mr Gump. – Hello. – Can I go watch TV now?* [Forrest Gump]SUB

V kontaktu dětí s dospělými budou zřejmě čeští mluvčí jako příznakové vnímat *ahoj* u př. (12) z filmu *Forrest Gump*. Kromě budování kamarádské atmosféry ze strany matky (*can you say hi?*) lze ale *ahoj* chápat coby projev velmi malého chlapce, který si povědomí o sociální distanci teprve tvoří a pozdrav považuje za zcela přiměřený.

Jiný typ pragmatického posunu na škále formálnosti představuje ekvivalent *Hiya* používaný mezi komunikanty, kteří se navzájem dobře znají (viz *Cambridge Dictionary*). Kromě tří výskytů figuruje pouze v titulcích a jeho hravý charakter spojený s nadsázkou dokládá kombinace se slangovými formulami (př. 13) nebo neotřelými oslovenými *pyskoune*, *medvídku*, *usmrkanče*, *obludo*, popř. *děcule* („kiddo“) nebo *tvrdáku* a *starej partáku* („old partner“ v žánru westernu).

- (13) *Jak se vede, Zuko? Dobrý? – Ahoj, Rizzo. Jak se daří? – Prvotřídě.* *How you doing, Zuke? Nice! – Hiya, Rizzo. How are you? Peachy keen, jelly bean.* [Pomáda]SUB

2.1.3 Ahoj ve funkci loučení

	Filtr	text.type	Freq	i.p.m.
1	p/n	subtitles	2 021	29,28
2	p/n	fiction	38	0,3

Tabulka 3: Frekvenční distribuce ekvivalentů *ahoj* > *bye*

V mluvním aktu loučení je pozdrav *ahoj* nejčastěji zastoupen ekvivalentem *bye* (tabulka 3), který je o poznání frekventovanější než jeho neredukovaná podoba *goodbye* (na tu připadá jen 198 výskytů, viz obrázek 1). Podobně jako uvítací *hi/hello* se *bye*, popř. reduplikovaná varianta *bye bye*, považují za vysoce pragmatikalizovaný, rutinní prostředek běžné komunikace; právě proto je v současné angličtině stále častěji nahrazuje obrat *See you* s adverbii *later/soon/tomorrow* apod., podle Leeche (2014: 213) kalky obdobných pozdravů ve francouzštině nebo němčině.

V textových typech FICT i SUB obecně *bye* plní funkci nepříznačného pozdravu mezi komunikanty se symetrickými vztahy (rodina, kamarádi), jak dokládá i častý kotext citově zabarvených oslovení *krásko*, *holky* nebo *mami*. U titulků se analýza opět potýká s limity danými velikostí konkordance, z níž nelze přesněji odvozovat situační pozadí dialogu ani role mluvčího a adresáta jako u př. (14):

- (14) Uvidíme se zítra ve 12 u Shana. – Jo, I'll meet you tomorrow at 12 at Shane's. – Yeah, okay. – All right. Okay.
dobře. – **Ahoj**. – Dobrou noc. – **Bye**, you guys. – All right. Good night. [Opensub]SUB

Další vhled do fungování pozdravů *bye* a *goodbye* pak podává přehled nejčastějších ekvivalentů pro opačný směr překladu, tj. z angličtiny do češtiny. Frekvenční seznamy na obrázek 3 a 4 potvrzují, že *bye* se pojí spíše s neformálními kontexty, jimž v češtině odpovídají *ahoj*, *čau* nebo *nashle*, zatímco *goodbye* odpovídá zdvořilému *nashledanou* (sic!), a primát zde dokonce drží expresivní a pro některé mluvčí možná až zastaralé *sbohem*. Korpusová metadata pro FICT nicméně nenaznačují, že by tento pozdrav patřil výlučně do starší literatury, i když je třeba brát v potaz chybějící makrokontext, např. informace o tom, v jakém historickém období se děj odehrává a zda vypravěč volí příznakové výrazy cíleně. Vysokou distribuci pravděpodobně zkresluje také fakt, že se kromě přímé řeči vyskytuje v kolokacích *říct/dát sbohem*. V titulkovém subkorpusu jsou sice

zastoupeny snímky datované už do třicátých let, ale v protikladu k nim se *sbohem* objevuje i ve westernech, akčních filmech, nebo dokonce animované tvorbě (*Myšák Stuart Little*, *Městečko South Park*). V některých případech vyjadřuje pozdrav hyperbolu, jako v záměrně afektovaném projevu protagonistky v př. (15):

- (15) *Sbohem*, domove mého dětství. *Sbohem*, duchovní podněty. – *Sbohem*, Broadwayi. – Mary, prosím tě! *Nehraj nám tu takový divadlo.*
- Goodbye*, childhood home. *Goodbye*, intellectual and spiritual stimulation. *Goodbye*, Broadway. Mary, please. Don't be such a drama queen. [Confessions of a Teenage Drama Queen]SUB

▲ Frekvence ▼	▲ Procenta ▼	▲ Angličtina ▼	▲ Čeština ▼
1107	39.4	bye	<u>ahoj</u>
302	10.8	bye	<u>čau</u>
293	10.4	bye	<u>nashle</u>
283	10.1	bye	<u>sbohem</u>

Obrázek 3: Ekvivalenty pozdravu *bye* (Treq)

▲ Frekvence ▼	▲ Procenta ▼	▲ Angličtina ▼	▲ Čeština ▼
2063	40.4	goodbye	<u>sbohem</u>
875	17.2	goodbye	<u>rozloučit</u>
423	8.3	goodbye	<u>nashledanou</u>
365	7.2	goodbye	<u>shledaná</u>
198	3.9	goodbye	<u>ahoj</u>

Obrázek 4: Ekvivalenty pozdravu *goodbye* (Treq)

V případě ekvivalentu *see you*, který je v SUB zastoupen 880 výskyty, dochází k problémům se zarovnáním konkordancí: v př. (16) je skutečným protějškem výraz *měj se*, u (17) doslovné *uvidíme se* a v (18) neformální *nashle*. Nutno ovšem poznamenat, že titulkáři se zde v první řadě snaží zachovat prvky spontánní, přirozené konverzace, takže měřítkem pro hodnocení kvality není formální nebo slovníková podobnost ekvivalentů, ale jejich pragmatický účinek na adresáta.

(16)	Měj se, ahoj.	I'll see you later, bye. [Opensub]SUB
(17)	Ahoj, uvidíme se večer.	Bye bye I'll see you tonight.
[Opensub]SUB
(18)	Tak hodně štěstí. – Tobě taky.
Ahoj. – Nashle. Kdybys měl cestu do
Dallasu...	Hey, good luck getting, uh, where-
ever you're going. You too. Good
night. See ya . Well, if you ever get to
Dallas. [Opensub]SUB

Na textový typ FICT připadá pouhých 72 výskytů *see you* + adverbium. Stejně jako u titulků nejsou některé výskyty přesně zarovnány a ekvivalentem je pak ve skutečnosti jiný pozdrav, viz *hello* u př. (19). V př. (20) je pozoruhodná amplifikace pozdravu o básnický citát rovněž obsahující loučení (*sbohem* > „farewell“), v cílovém anglickém textu dokonce doplněná o explicitované jméno autora:

(19)	„ Ahoj Rút, těšil jsem se, že se <i>uvidí-me</i> ,“ usmál se Eddie.	“ Hello , Ruth – I’ve been looking forward to <i>seeing you</i> ,” Eddie said.
[Irving_Rok_vdovou]FICT
(20)	Vyplň se osude, řekla jsem mu (citát: <i>Sbohem a šáteček</i>) – ahoj , čekám zprávu.	“Fate, take your course,” I said to him (quoting Nezval, <i>Farewell with a Handkerchief</i>); “ See you later , I’ll be waiting for the news.”
[kohout_snezim]FICT

2.2 DOBRÝ DEN

Analýza neutrálního formálního pozdravu *dobrý den* naráží podobně jako některé předešlé jevy na technické limity korpusu. V databázi *Treq* generuje korpus pouhých 87 výskytů (obrázek 5), zatímco aplikace *KonText* udává přes 8 tisíc položek, které je třeba třídit manuálně. Výsledky navíc zahrnují jakoukoli kombinaci adjektiva a substantiva bez ohledu na jejich funkci, např. *Ale nakonec to byl dobrý den, a slunce dokonce ještě ani nevyšlo*, takže statistické přehledy je nutné interpretovat s rezervou.

Výchozí jazyk	Cílový jazyk	Omezit na ?
Čeština	Angličtina	Kolekce: 7
dobrý den		Hledej
☐ Lemmata ?	☒ Víceslovné ?	☐ Regulární ?
☐ A = a ?		

▲ Frekvence ▼	▲ Procenta ▼	▲ Čeština ▼	▲ Angličtina ▼
51	58.6	dobrý den	hello
15	17.2	dobrý den	hi
3	3.4	dobrý den	Hello
3	3.4	dobrý den	hello there
2	2.3	dobrý den	hello
1	1.1	dobrý den	hallo
1	1.1	dobrý den	bonjour

Obrázek 5: Ekvivalenty pozdravu *dobrý den* (Treq)

Mezi ekvivalenty nalezenými v *KonTextu* si v obou textových typech nejčastěji konkurují výrazy *hello/hallo/hullo*, *hi* a *good evening/morning/aj*. Ačkoli byl pozdrav *hi* identifikován jako nejfrekventovanější protějšek neformálního *ahoj* (oddíl 2.1.1), je zjevné, že jeho použití nebrání ani taková interakce, při níž si komunikanti v češtině vykaží, a navzdory vřelému tónu tak zachovávají sociální distanc (př. 21). Pokus o vstřícné navázání kontaktu pozdravem *hello*, situačně podobný př. (10) výše, se vyskytuje i v situaci, kdy mluvčí zjevně čeká nepřilíš nadšenou reakci (př. 22). *Hello* v kombinaci s tykáním může být podmíněno časovým kontextem, protože děj knihy se odehrává v Nizozemí 17. století a adresátka pozdravu má specifický sociální status služebné (př. 23):

- (21) Otevřela mu Eva Hasseová a přátelsky ho pozdravila. „**Dobrý den**, je Martin doma?“
- (22) ... tvářil se překvapeně, že mě vidí. „**Dobrý den**,“ pozdravil jsem přátelsky. Byl jsem nepoučitelný. Nevraživě se na mě podíval. „Vidím, že dnes nechcete nic riskovat,“ řekl kousavě.

Eva Hassel opened it and greeted him warmly. “**Hi**. Is Martin home?” [larsson_muzi]FICT

He seemed surprised that I was there. “**Hello**,” I said *equably*. Always a sucker. He gave me the old hard stare. [Francis_Drahy_cas]FICT

- (23) Ted' řekl: „**Dobrý den**, Griet. Říkal jsem si, kdy asi *přijdeš*.“ Pomyslela jsem si, že mluvím hlouposti, protože jsem nakupovala maso každý den ve stejnou dobu.
- Now he said, “**Hello**, Griet. I wondered when you would come.” I thought that a silly thing to say, as I had been buying meat at the same time each day.
- [Chevalier_Dívka s perlou]FICT

V případech, kde je čeština prokazatelně jazykem originálu, se objevuje tendence signalizovat i v méně formálních situacích s nádechem familiárnosti (*jako by řidič byl jejich dědeček*) vztahovou asymetrii. Kromě citovaného *Budžese* (př. 24) tytéž ekvivalenty figurují v překladech *Války s mloky* nebo *Výchovy dívek v Čechách*, a mohou proto odrážet snahu zdvořilým pozdravem reflektovat společenský úzus výchozí kultury:

- (24) A vůbec všichni v tom autobuse dědu znali, volali na něj **dobrý den**, pane řidiči, chtěli s ním mluvit o různých věcech a chovali se, jako kdyby to byl jejich dědeček.
- And absolutely everybody on the bus knew Grandad and called out, “**Good afternoon**, Headmaster...” and wanted to talk to him about various things and behaved as if he were their Grandad. [Hrdý Budžes]FICT

V angličtině jako výchozím textu implikuje vyšší míru úcty a společenského odstupu také příznakovější *How do you do* (př. 25). Zajímavým pragmatickým posunem je amplifikace anglického pozdravu *good morning* expresivním oslovením *madam* v českém cílovém textu (př. 26); z omezeného kontextu nicméně nelze odhadnout, zda se jedná o projev profesionální zdvořilosti, servilnost, nebo skrytou ironii:

- (25) MORRIS: Kdybyste Philip nebyl, bylo by všechno ještě komplikovanější, než jsem myslel. (vezme Philipovi ruku a potřese jí) PHILIP: Promiňte. **Dobrý den**. (znovu hledí na HILARY) HILARY: (slabě) Ahoj, Philipe.
- MORRIS: Well, if you're not Philip, things are even more complicated than I thought they were. (He takes PHILIP'S hand and shakes it) PHILIP: Sorry! **How do you do**. (PHILIP looks back at HILARY) HILARY: (faintly) Hello, Philip.
- [lodge-hostující_prof]FICT

(26) Dveřník právě pokradmu usrkł doušek své ranní Bloody Mary, když dovnitř vešla žena. Přivítal ji s profesionálním úsměvem. „ <i>Dobrý den, madam</i> . Co pro vás mohu udělat?“	The maitre d' was sneaking a sip of his morning Bloody Mary when the woman entered. He turned with a practiced smile. “ <i>Good morning</i> ,” he said. “May I help you?”
[Brown_Pavucina_lzi]FICT |
|---|---|

Široké rozpětí pro výběr ekvivalentů je zjevné také v textovém typu titulků. Ve zdvořilé, asymetrické komunikaci se coby protějšek *dobrého dne* uplatňuje jak *good morning/afternoon*, tak *hello* a v menší míře i *hi*, všechny často doprovázeny oslovením *slečno, pane* apod. nebo označením profese (*ministře, doktore, profesore*), které svědčí o formálním projevu respektu vůči adresátovi. Prototypickému rozdělní sociálních rolí se poněkud vymykají př. (27–28). U prvně zmiňovaného naznačuje použitý titul *ctihodnosti*, že by Melanie mohla být adresátovou podřízenou, ale další lexikální prvky (*miláčku, kráska z plesu*) vypovídají o jisté intimitě, která profesní vztah přesahuje. V druhém případě dochází v češtině k interpersonálnímu posunu od velmi neformálních, až nežádoucích prostředků (*hey*, kontaktné *listen* a eliptické *how you doing*) k neutrálnímu *dobrý den* a z rádoby kamarádských obrátů *hele, jak se dneska máte* zbývá v cílovém textu pouze zdvořilá omluva (*nerad vás ruším*).

(27) Melánie, <i>miláčku</i> . – <i>Dobrý den</i> Vaše <i>ctihodnosti</i> . Ráda vás vidím. Podívej se na sebe... vždy jako <i>kráska z plesu</i> .	Good to see you. Melanie, <i>darling</i> . – <i>Hi</i> , Your Honor. So good to see you. Look at you... always the <i>belle of the ball</i> . [Sweet Home Alabama]SUB
(28) <i>Dobrý den</i> , pane Rooney. <i>Nerad vás vyrušuji</i> při práci, ale není mi dnes dobře, tak jsem se chtěl zeptat, jestli by mi moje sestra mohla přinést... úkoly, jestli nějaké budou.	<i>Hey</i> , Mr. Rooney, <i>how you doing?</i> <i>Listen</i> , I'm sorry to disturb you at work, but I'm not feeling very well today. [Ferris Bueller's Day Off]SUB

Navenek formální, ale přesto srdečné vztahy kóduje *hello* také u titulků pro film *Pelíšky*. Ovdovělý Kraus, očekávající návštěvu nové přítelkyně se synem, coby mluvčí zachovává až staromilské spo-

čenské dekorum (*dobré poledne, paní profesorko*), ale i v mikrokontextu konkordance (a navzdory absenci informačních vodítek, které poskytne jen sledování multimodálního textu jako celku) je patrné, že se na příchozí těší; anglické titulky navíc obsahují signál sice autoritativního, avšak otcovsky kladného vztahu k Pěťovi v oslovení *hi scout*, které pozitivní náboj komunikační situace ještě posiluje:

<p>(29) Běž otevřít, prosím tě. – Dobry den.
– Dobré poledne, paní profesorko. –
Pojďte dál, odložte si. – Nejdeme
moc brzy? – Ale kdepak. – Pěťa ota-
vuje už od rána</p> | <p>Go open the door, please. – Hello.
– Hello, professor. Hi scout. – Come
in. Take your thing off. – Aren't we
here too early? – Not at all. – Pěťa
couldn't wait. [Pelišky]SUB</p> |
|--|--|

Komplexnější užití překladatelských posunů ilustrují př. (30–33). V prvních dvou případech je ekvivalent pozdravu nulový, což u př. (30) pravděpodobně pramení ze skutečnosti, že jazykem originálu je francouzština, takže překladatelské řešení v angličtině a češtině se může lišit v závislosti na potřebě redukovat délku a obsah titulků (srov. Hatim – Mason 2005: 73). V př. (31) nahrazují strohý tón a heslovitost angličtiny (*city and state, somewhere in Utah*) jak samotný pozdrav, tak zdvořilá žádost *řeknete mi, prosím* a kondicionál *mohl bych*. Poněkud archaizující nádech *how do you do* u př. (32) zřejmě vyplývá z doby vzniku filmu (dle metadat rok 1929), případně časového kontextu děje. Velmi příznakový projev respektu (dosl. „má účta“) ve filmu *Muž z Acapulca* (př. 33) může být buď podmíněno francouzštinou jako jazykem originálu, nebo nadsázkou a ironií danými žánrem belmondovské akční komedie.

<p>(30) Vy jste ta nová, že? – A vy jste pan
Delacroix. To je ale náhoda! – Dobry den. – Díky. Co se stalo?</p>	<p>You're the girl from the office. – And
you're Mr. Delacroix. What a coinci-
dence. Thank you. What happened?
[Choses secrètes]SUB</p>
<p>(31) <i>Řeknete mi jméno státu, prosím.</i>
Někde v Utahu. Děkuji. Dobry den,
<i>mohl bych</i> požádat o záznamy firmy
D&D Matrace?</p>	<p>City and state, please. Somewhere in
Utah. Thank you. What listing? Can
I have the listing for D&D Mattress
Man? [Punch-Drunk Love]SUB</p>

- (32) Tak pojď. Hej, pojď sem. – **Dobrý den**,
pánové. – Dobrý den. CHICO: Hey, come on. CHICO: Hey,
come here. HAMMER: *Gentlemen*,
how do you do? CHICO: *How do you*
do? [The Cocoanuts]SUB
- (33) Čekám u výdeje zavazadel. **Dobrý**
den, pane generále! Máte s někým
schůzku? S jedním svým informá-
torem **My respects**, General! Are you waiting
for somebody? An informer. Odd that
he's not here yet.
[Le Magnifique]SUB

2.3 LOUČENÍ

O *ahoj* coby zdvořilostním obratu pro loučení pojednává oddíl 2.1.3; zde se vracíme ke konvenčnímu formálnímu pozdravu *na shledanou*, jeho redukované variantě *nashle* a výrazu *mějte se* (popř. „nějak“), který mluvní akt rozšiřuje o příslib pozitivní budoucnosti pro adresáta.

V aplikacích *Treq* i *KonText* lze dohledat jednak kodifikovanou variantu pozdravu *na shledanou* zapisovanou jako kombinaci předložky a substantiva, jednak nekodifikovanou, nicméně používanou spřežku *nashledanou* (viz *Internetová jazyková příručka*). Z hlediska korpusové analýzy samotné stojí za zmínku, že databáze *Treq* generuje pro víceslovný výraz *na + shledanou* pouhých 131 anglických ekvivalentů, zatímco *KonText* udává 1 700 výskytů,⁽⁵⁾ z nichž většina (1 414) připadá na textový typ SUB. Chybně psaná varianta *nashledanou* se v *Trequ* vyskytuje 194×, v *KonTextu* v počtu 1 610 konkordancí, s výjimkou 29 výskytů převážně v titulcích – to odpovídá zmiňované okolnosti, že subkorpus titulků je sestaven z textů, které neprocházejí korekturami (amatérské titulky zveřejňované online), a naznačuje, že minimálně v rovině gramatické může kvalita těchto překladů kolísat.

Vzhledem k rozkolísanosti dat byly i v tomto případě anglické ekvivalenty tříděny manuálně. Jejich distribuce koresponduje s tendencemi zmiňovanými v oddílu 2.1.3, tj. pozdrav *bye* je spíš neutrální a bezpříznakový, zatímco *goodbye* implikuje vyšší míru zdvořilosti

5 Výsledky odpovídají hodnotám pro samostatné lemma [shledaná], které se v korpusu vyskytuje pouze v kolokaci s předložkou *na* nebo přívlastkem *brzkou*.

a společenského odstupu. Oba typy pozdravů, podobně jako protějšek *see you* (*later/next week* aj.), doprovázejí často oslovení adresáta. Ta někdy odhalují neočekávanou asymetrii jako u př. (34), kde se formální *nashledanou* („goodbye“) váže k deminutivům *tati* („Dada“); chybějící makrokontext dalších multimodálních kanálů nicméně znovu znemožňuje objasnit, co stylistický kontrast jazykových prostředků zapříčiňuje, a zda se jedná o neadekvátní řešení, nebo naopak funkční překladatelský záměr.

- (34) Já jsem tak šťastný otec. Přál bych si, abych vás mohl vzít s sebou. *Nashledanou, tati*. Jděte si hrát! What a lucky father I am. I wish I could take you bobbins with me. *Goodbye, Dada*. Go play! [Willow] SUB

Zkrácená varianta *nashle* je v korpusu zastoupená méně často (2 047 výskytů v SUB, 74 ve FICT), avšak z výsledků nevyplyvá, že by pozdrav nesl výrazně expresivní konotace. Jeho ekvivalenty *bye/bye bye, see you* nebo *so long* jsou (tam, kde je to možné posoudit) sice spjatý s méně formálními, ale neutrálními komunikačními situacemi, někdy dokonce v kombinaci s vykáním nebo zdvořilým oslovením typu *pane*, takže morfologickou redukci pozdravu nelze ztotožňovat s nedbalostí, neúctou nebo negativním postojem mluvčího. Některé kontexty napovídají spíše o spontánnosti, s jakou mluvčí komunikuje (př. 35), nebo citovém zaujetí (př. 36). S jistou mírou rezervy lze proto usuzovat, že *nashle* se v současné češtině zařazuje po bok bezpříznakových konvencionalizovaných pozdravů, jakkoli může na některé adresáty „neochota“ mluvčího zachovat všechny slabiky působit jako nekooperativní akt ohrožující jejich pozitivní tvář.

- (35) „Hodně jste nám pomohla, paní Grahamová,“ řekl Strike. „Já... něco vám za vaši snahu nechám ve schránce.“ „Super,“ vydechla sousedka šťastně. „Tak *nashle*.“ Zavěsila. “hat’s very helpful, Ms Graham,” said Strike. “I’ll – er – put something through your door later for your trouble.” “Great,” said the neighbour happily. “Cheers.” She rang off. [galbraith_hedvabnik]FICT

(36) „Hrozná škoda. Milej Nathan ted’ balí kufry. Možná že se někdy spolu sejdem, <i>Jižánku</i> , v nějakém jiném životě. Ahoj, <i>Jižánku</i> ! <i>Nashle</i> v jiném životě.“	“Too bad. Old Nathan’s got to hit the road. Maybe in another life, <i>Cracker</i> , we’ll get together. So long, <i>Cracker</i> ! <i>See you</i> in another life.”
[Styron_Sofiina_volba]FICT |
|--|--|

Na rozdíly v oblasti interkulturní pragmatiky ukazuje srovnání překladatelských strategií u některých titulů, kde výchozím jazykem není angličtina (př. 37, 38). Zatímco v české verzi vidíme tendenci k „domestikaci“ pozdravu do podoby *na shledanou*, anglický překlad zachovává podobu z výchozího textu jako funkčně použitý zcizující prvek (u Felliniho filmu včetně titulu *Signorina*). Z pouhých dvou příkladů nelze samozřejmě vyvozovat signifikantní závěry, nicméně protichůdný přístup k orientaci na výchozí vs. cílovou kulturu je jedním z relevantních aspektů translatologických analýz zaměřených na pragmatiku překladu (Baker 2018).

(37) To bysme měli! Červená karta, nebo ještě líp, červenej koberec! Jo, Paříž, Atény, <i>nashledanou</i> .	“That’s it! Red card! Better yet, red carpet! Paris, Athens, <i>adieu!</i> ”
[Zajíček bez oušek]SUB
(38) Slečno, kdybyste cokoli potřebovala, stačí říct mé přítelkyni, <i>slečna Wanda</i> . Ona mi napíše. <i>Nashledanou</i> . Šťastnou cestu.	If you need anything, just tell my friend, <i>Signorina Wanda</i> . She’ll write to me. <i>Arrivederci</i> . Have a good trip.
[Cabiriiny noci]SUB

2.3.1 *Mějte se*

Ve zdvořilostním obratu *mějte se* se kumulují dvě funkce konviviálního mluvního aktu (Leech 2014: 89), tj. fatické označení konce komunikační situace a přání něčeho pozitivního do adresátovy budoucnosti – třebaže jsou příslovce *dobře*, *skvěle* apod. často jen implikována. V korpusu komunikanti pozdrav používají pro kódování poměrně široké škály vzájemných vztahů a situačního kontextu: Oslovení *maestro* („messire“) vyvolává dojem obdivu nebo snad láskyplné úcty ze strany Bulgakovovy Markétky (př. 39), amplifikace anglického *good-bye* o české adverbialie *dobře* značí skřetovu upřímnost a srdečnost (př. 40); v nadneseném duchu se formule jako ekvivalent *fare you*

well nebo *farewell* systematicky opakuje v *Pánovi prstenů*. Kombinace s expresivním čau („ciao“) naopak vyznívá spíš jako lehce rezignované rozloučení, kde *mějte se* plní jen bezobsažnou, rituální funkci (př. 41), podobně jako neformální *see ya* v př. (42):

(39) Ne, ani za živý svět! zavrhlhla tenhle nápad. „ <i>Mějte se dobře, maestro</i> ,“ pro- nesla nahlas	“o, never!” she said to herself.
“ <i>Goodbye, messire</i> ,” she said aloud.
[Bulgakov_Mistr]FICT
(40) „Tady je ten přídavek!“ zapištěl jakýsi skřítek Harrymu u lokte a vrazil mu do rukou velkou šunku, tucet zákusků a nějaké ovoce. „ <i>Mějte se pěkně!</i> “	“We has your extra food!” squeaked an elf at Harry’s elbow, and he shoved a large ham, a dozen cakes, and some fruit into Harry’s arms.
“ <i>Good-bye!</i> ”
[rowlingova_hpot_pohar]FICT
(41) Tak ahoj, řekl Pavouk, <i>mějte se</i> . Stál tam a koukal. Čau.	Bye now, said Spider, <i>take care</i> . Ciao. We took off. [Topol_Sestra]FICT
(42) Asi si vlastně nevzpomínám, kdy jsem naposled spal. Kráčím do motelu daleko od svého domova a budu spát až do zítřka do téhle doby. <i>Mějte se</i> .	I can’t even remember when I last slept. I’m going to my home away from home and sleep till this time tomorrow. <i>See ya</i> .
[brown_chut_lasky]FICT

Repertoár ekvivalentů *bye, bye-bye, goodbye, see you/ya, so long, take care* (a dále eliptické *later, have fun*) se opakuje také v textovém typu SUB. V titulcích nicméně převládají neformální situace a symetrie interpersonálních vztahů, ačkoli ani vyšší míra zdvořilosti doprovázející přívětivost, zde vyjádřená vykáním, není vyloučena (43):

(43) Prakticky všechny večery mám zadané, ale přesto vám <i>děkuji</i> . – <i>Jste jednička. Mějte se</i> . – Vy také.	These other plans are actually a standing arrangement. But thanks. – You’re the best. <i>Bye now</i> . – Bye.
[The Net]SUB |
|--|---|

Uvolněnost, pocit kolegiální sounáležitosti mezi studenty a snad i určitou nostalgii implikuje kontext pro *so long* v př. (44), hravou sebekritičnost slangové výrazy v př. (45). Na opačném pólu stojí př. (46), v němž je *so long* výrazem pohrdání, vítězné převahy a ironie, a mnohem víc než prostředkem zdvořilosti prvkem verbální agrese:

- (44) Summa cum laude. *Studijní obor anglická literatura*. Myslím, že se půjdu opít. – **Mějte se, lidičky**. – Nashle, Eddie. Summa cum laude. I majored in *English Literature*. Well, I think that I'll go and get drunk. – **So long, folks**. – Goodbye, Eddie. [Targets]SUB
- (45) To je moje slabůstka. Bez nich vypadám pěkně hloupě. Tak jo, **mějte se**. – **Měj se**, Bene. – Viděli jste ho? Už se tu nikdy nebudu sprchovat. That's my tiggity. I look so stupid without the one. All right, well, **ta-ta**. – **Later**, Ben. – Did you see him? I'm never taking a shower. [Opensub]SUB
- (46) No tak *imbecile*, musíme zničit most! **Mějte se, chudáci**. – Počkat. – Dobrá práce vojáku! Come on, *imbecile*, we have to destroy the bridge! **So long, suckers!** Hold up. Aaaagh! Oh! Good work, soldier! [The Magic Roundabout]SUB

ZÁVĚREM

Přestože mají zdvořilostní obraty v češtině i angličtině do značné míry rutinní a stereotypní povahu, poměrně velká variabilita ekvivalentů mezi oběma jazyky naznačuje, že i výběrem z omezeného počtu ustálených a zdánlivě obsahově vyprázdněných forem jsou mluvčí schopni realizovat různé komunikační záměry a implikovat širokou škálu svých postojů či přání, autoritu nebo náklonnost a chuť s komunikačním partnerem spolupracovat. Výstupy korpusové analýzy vycházející z beletrie a titulků jsou samozřejmě částečně idealizované – je nutné nezapomínat, že všechny tyto texty jsou „umělé“, tj. vždy podléhají subjektivní představě autora o tom, jak se může popisovaný komunikační akt odvíjet. Navzdory své fikční povaze nicméně beletrie i audiovizuální tvorba fungují jako alternativní realita, do které tvůrci projektují vlastní autentické zkušenosti, a díky reprezentativnímu zastoupení v korpusu představují cenný zdroj dat.

Účelem předkládané analýzy je mj. pokusit se zodpovědět otázku, zda paralelní korpus slouží jako vhodný nástroj pro zkoumání pragmatických aspektů komunikace. Nespornou výhodou je zmiňovaný objem materiálu a bezpočet situací i interpersonálních vztahů, které zachycuje; zároveň je ale každý kontext limitovaný technickými

parametry a samotnou strukturou korpusu, jinými slovy každý výskyt sledovaného jevu lze hodnotit pouze na úrovni *mikro*-kontextu v mezích konkordance, zatímco textová vodítka *makro*-kontextu zůstávají nevyhnutelně skrytá, případně se omezují na strohý výčet dílčích metadat, např. datum vzniku textu, jméno autora nebo výchozí jazyk. Některé signály – např. jména postav a vzájemné oslovení, vykání/tykání, hodnocení nebo popis okolností děje (*jalové večírky, nevraživě se podíval, promiňte, vítáme vás* apod.) – lze interpretovat z bezprostředního kontextu (*kotextu*), ale mnohé vnitro- i vnětéxtové faktory, zejména u titulků jako součásti multimodálních textů, na omezeném prostoru scházejí, a analytik je tak odkázán na vlastní znalost textu, případně dohledávání informací podle názvů děl, které mohou být zkratkovité nebo zavádějící. Nedá se proto vyloučit, že výklad dílčích komunikačních aktů ovlivňuje analytikovo subjektivní vnímání textu, a jejich ilokuční funkce jsou jen potenciální.

Navzdory těmto omezením je možné vysledovat v souvislosti s mluvními akty pozdravu několik tendencí:

1. Komunikační situace, interpersonální vztahy a sociální a/symetrie mezi mluvčím a adresátem nevykazují pro dva typy textů (FICT, SUB) výrazné odlišnosti, a statistické rozdíly ve frekvenci jednotlivých pozdravů či jejich ekvivalentů jsou tedy spíše než žánrově dány velikostí obou subkorpusů. Beletrie i titulky napodobují podobné typy mluvních aktů, a tím pádem plní obdobné komunikační funkce.
2. Zatímco české pozdravy *ahoj* a *dobrý den* mají poměrně přesně vymezené použití pro kontext neformální–formální a jednoznačně odlišují symetrické–asymetrické vztahy komunikantů, anglické *hi* a *hello* jsou mnohem variabilnější, překrývají se jak s formulemi neformálními (*hiya*), tak příznakově zdvořilými (*good morning*) a nejsou výjimkou ani v situacích, kdy komunikanti zastávají zjevně nepoměrné sociální role nebo statusy dané věkem, povoláním aj. *Hello/hi* se tak objevují i v kontextech, kde si čeští mluvčí vykaží (např. protože se vidí

poprvé, udržují společenský odstup, prokazují si respekt), aniž by však v angličtině implikovaly ohrožení adresátovy tváře.

Při překladu z angličtiny do češtiny je tudíž vhodné zvažovat pragmatické posuny (interpersonal change; Chesterman 2016: 106) k vyšší míře zdvořilosti a vyvarovat se neidiomatických kombinací *ahoj + milí sousedé/vážení zákazníci/pane učitelí*. Korpusová data naznačují, že v opačném směru překladu (ČJ > AJ), se překladatelské strategie častěji orientují na výchozí kulturu, tj. vykání a zdvořilé pozdravy jsou zachyceny v ekvivalentech *good morning/afternoon* apod., třebaže se nejedná o absolutní pravidlo (srov. *Hrdý Budžes* vs. *Pelíšky*).

3. Plynulý přechod mezi různými stupni zdvořilosti se týká také obrátů vyjadřujících loučení. Data ukazují na určitý kontrast mezi příznakovějším, zdvořilejším *goodbye* a jeho neutrální, bezpříznakovou variantou *bye*, ovšem i pro druhý zmiňovaný výraz lze na opačném pólu nalézt knižní nebo archaizující ekvivalenty typu *sbohem*. Ve formálních i neformálních kontextech je coby protějšek českého *nashledanou* produktivní pozdrav *see you later/soon* apod. „Přací“ typ rozloučení ve formě *mějte se (take care, see you, goodbye)* se vyskytuje v proměnlivém spektru situací, od vyjadřování upřímné starosti o adresáta přes stereotypní pozdrav až po ironické pohrdání.
4. V textovém typu titulků kontrastivní analýzu zásadně ovlivňují samotné technické limity korpusu (velikost konkordancí a jejich zarovnání), proměnlivá kvalita překladu (zejm. u amatérských titulků z volně dostupných databází) a zejména žánrová specifika titulků jako formy audiovizuálního překladu, kde nelze při hodnocení (nejen) pragmatických aspektů spoléhat pouze na vizuálně-verbální komunikační kanál, tedy text titulku. Intepretaci ilokučních funkcí pak často zkresluje nebo úplně znemožňuje jednak zmiňovaná nepřítomnost makrokontextu, jednak chybějící obrazový (mimika a gesta postav, jejich interakce) i zvukový (intenzita hlasu, intonace, neverbální

zvukové projevy) modus; některé ilokuce se mohou vytratit kompletně v procesu překladu (Hatim – Mason 2005; Zabalbaescoa 2008), kdy je pro udržení optimální čtecí rychlosti např. nutné titulek zkrátit a některé informace vypustit. V neposlední řadě pak může podobu zdvořilostních výrazů ovlivnit jazyk originálu, z něhož se překládá, potažmo překladatelovy preference upozadit nebo zdůraznit pragmatické prvky výchozí, či naopak cílové kultury.

Mgr. Eva Nováková

Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta Univerzity Pardubice

Studentská 95

532 10 Pardubice

eva.novakova@upce.cz

Studie vznikla za podpory MŠMT, grant IGA FF_2022_038,
„Bohemistika – od tradice k digitalizaci
(od minulosti k současnosti)“.

LITERATURA

BAKER, Mona

2018 *In Other Words: A Coursebook on Translation*; 3. vyd. (London/New York: Routledge)

BROWN, Penelope – LEVINSON, Stephen C.

1987 *Politeness: Some Universals in Language Usage*; upr. vyd. (Cambridge: Cambridge University Press)

Cambridge Dictionary

2022 Cambridge University Press [online]; <https://dictionary.cambridge.org/> [přístup 10. 4. 2022]

GAST, Volker – LEVSHINA, Natalia

2014 „Motivating W(h)-Clefts in English and German: A Hypothesis-Driven Parallel Corpus Study“; in Anna Maria de Cesare (ed.): *Frequency, Forms and Functions of Cleft Constructions in Romance and Germanic* (Berlin: De Gruyter), s. 377–414

HATIM, Basil – MASON, Ian

2005 *The Translator as Communicator* (Londýn/New York: Routledge)

HIRSCHOVÁ, Milada

2013 *Pragmatika v češtině* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci)

HOFFMANNOVÁ, Jana

2017 „Konverzace“; in Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]; <https://www.czechency.org/slovník/KONVERZACE> [přístup 9. 4. 2022]

HOUSE, Juliane

2001 *Translation* (Oxford: Oxford University Press)

CHESTERMAN, Andrew

2016 *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*; upr. vyd. (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins)

Internetová jazyková příručka

2022 Ústav pro jazyk český AV ČR [online], <https://prirucka.ujc.cas.cz/> [přístup 9. 4. 2022]

KASPER, Gabriele

2009 „Politeness“; in Sigurd d’Hondt – Jan-Ola Östman – Jef Verschueren (eds.): *The Pragmatics of Interaction* (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins), s. 157–173

LAKOFF, Robin

1973 „The Logic of Politeness, or, Minding Your p’s and q’s.“; in Claudia Corum – T. Cedric Smith-Stark (eds.): *Papers from the 9th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society* (Chicago: Chicago Linguistic Society), s. 292–305

LEECH, Geoffrey

2014 *The Pragmatics of Politeness* (Oxford: Oxford University Press)

MALMKJÆR, Kirsten – WINDLE, Kevin (eds.)

2011 *The Oxford Handbook of Translation Studies* (Oxford: Oxford University Press)

MUNDAY, Jeremy

2008 *Introducing Translation Studies. Theories and applications*; 2. vyd. (Londýn/New York: Routledge)

NEKULA, Marek

2017 „Zdvořilost“; in Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online];
<https://www.czechency.org/slovník/ZDVOŘILOST> [přístup 10. 4. 2022]

ROSEN, Alexandr – VAVŘÍN, Martin – ZASINA, Adrian

2022 *Korpus InterCorp*; verze 14 (Praha: Ústav Českého národního korpusu, FF UK), www.korpus.cz [přístup 30. 3. 2022]

WATTS, Richard

2003 *Politeness* (Oxford: Oxford University Press)

ZABALBAESCOA, Patrick

2008 „The nature of the audiovisual text and its parameters“; in Jorge Díaz Cintas (ed.): *The Didactics of Audiovisual Translation* (Amsterdam: John Benjamins), s. 21–37